

ΜΕ ΤΟΝ ΡΥΘΜΟ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

(τριάντα τρία συν δύο κείμενα)

Αφιερωματικός τόμος
για τον ποιητή Μιχάλη Πιερή

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σταματία Λαουμτζή

Έλλη Φιλοκύπρου

Hero Hokwerda

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 2022

ΝΕΦΕΛΗ / ΘΕΩΡΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ

ΜΕ ΤΟΝ ΡΥΘΜΟ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

(τριάντα τρία συν δύο κείμενα)

Αφιερωματικός τόμος
για τον ποιητή Μιχάλη Πιερή

1η έκδοση, Ιούνιος 2022

Σκίτσο εξωφύλλου: Νίκος Κουρούσις, 1993

Σελιδοποίηση: Γιάννος Χριστοφόρου
Σχεδιασμός βιβλίου: Περικλής Δουβίτσας

ISBN: 978-960-504-331-5

© 2022 Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και Θ.Ε.ΠΑ.Κ.

Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80
τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093

www.nefelibooks.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
Μιχάλης Πιερής	
Ωσάν Αυτοπαρουσία	17
Οδυσσέας Δεσμώτης	23

ΜΕΡΟΣ Α (Κριτικές 1999-2020)

1. Κώστας Μόντης	
Για την ποίηση του Μιχάλη Πιερή (1999)	27
2. Γιώργης Παυλόπουλος	
Μνήμες μιας χαμένης αθωότητας (2003)	29
3. Γιάννης Βαρβέρης	
Μιχάλης Πιερής, <i>Μεταμορφώσεις πόλεων</i> (2011)	33
4. Βρασίδης Καραλής	
Εθνική ποίηση και πολιτική απραξία. Μιχάλης Πιερής, <i>Σ' όνειρο η πατρίδα</i> (1999)	35
5. Λίζυ Τσιριμώκου	
Πόλεις αμφιθυμίας (1999)	41
6. Γεωργία Τριανταφυλλίδου	
Αγάπη είναι η αγάπη μιας γυναίκας. Μιχάλης Πιερής, <i>Αφήγηση</i> (2003)	45

7. Σταματία Λαουμιτζή	
<i>Η Αφήγηση ως έπος της μνήμης</i> (2003, 2005)	49
8. Κατερίνα Κωστίου	
«Τέχνη και τεχνική κατακτημένη “με καιρόν και με κόπο”»: μικρή κατάθεση για την ποιητική του Μιχάλη Πιερή (2005)	79
9. Paola Maria Minucci	
<i>Η «πικρή πατρίδα» του Μιχάλη Πιερή</i> (2008)	95
10. Μάρθα Βασιλειάδη	
<i>Η δυναμική του τόπου:</i> <i>η Γενεύη στη σύγχρονη ελληνική ποίηση</i> (2010)	103
11. Νάντια Στυλιανού	
<i>Μύθος και έρωσ στο έργο Μεταμορφώσεις πόλεων</i> <i>του Μιχάλη Πιερή</i> (2017)	111
12. Fatima Eloeva	
<i>Amarcord του Μιχάλη Πιερή</i> (2020)	123

ΜΕΡΟΣ Β
(Κριτικές 2021-2022)

13. Δημήτρης Αγγελάτος	
<i>Οι πλαστικές εκδιπλώσεις της ποίησης:</i> <i>μία διακαλλιτεχνική ερμηνευτική προσέγγιση</i> <i>για το «Άρρωστη νήσος» του Μιχάλη Πιερή</i>	133
14. Eusebi Ayensa	
<i>Το Ρέθυμνο του Μιχάλη Πιερή, μεταξύ Καβάφη και Πρεβελάκη</i>	145
15. Ευτυχία Γεωργίου	
<i>Πατρίδα μου η μουσική της τοπικής λαλιάς.</i> <i>Η κυπριακή διάλεκτος στην ποίηση του Μιχάλη Πιερή</i>	153
16. Στυλιάνα Γρηγορίου	
<i>Το φως στην ποίηση του Μιχάλη Πιερή</i>	169
17. Ζήνων Ζαννέτος	
<i>Η Μεσαιωνική λογοτεχνική κληρονομιά της Κύπρου [...]</i> <i>στην ποιητική σύνθεση Δος μου ορισμόν</i>	181

18. Olesia Fedina	
Η ρυθμική (συγ)κίνηση στην ποίηση του Μιχάλη Πιερή.	
Μερικές παρατηρήσεις	187
19. Hero Hokwerda	
Ο Μιχάλης Πιερός και το Άμστερνταμ	199
20. Matthias Kappler	
Τα τείχη του Μιχάλη Πιερή	211
21. Πατρίσια Κόκκορη	
Νοσταλγία και επιθυμία του «ανήκειν» στα	
«ποιήματα της Αυστραλίας» του Μιχάλη Πιερή.....	223
22. Κυριακή Κυριάκου	
Ο ποιητής και η μούσα του. Ακολουθώντας	
τη βασιλική οδό του δημοτικού τραγουδιού.....	233
23. Renata Lavagnini	
Η σικελική εμπειρία του Μιχάλη Πιερή.....	249
24. Paola Maria Minucci	
Η ποιητική ταυτότητα του Μιχάλη Πιερή	257
25. Μιχάλης Μιχαήλ	
Η ποίηση ως καταγγελία.	
Η πολιτική διάσταση στην ποίηση του Μιχάλη Πιερή.....	269
26. Στέλλα Μαρίνα Μουζούρη	
Η φωνή της Μούσας.	
Η διαλογικότητα στην ποίηση του Μιχάλη Πιερή	283
27. Πέτρος Τσερκέζης	
Το πολυδιάστατο έργο του Μιχάλη Πιερή	297
28. Μιχάλης Φιλιππάκης	
Στοιχεία ποιητικής στη συλλογή <i>Ρυθμού και φόβου</i> ,	
η «συνέχεια» της Οδύσσειας του Μιχάλη Πιερή.....	301
29. Έλλη Φιλοκύπρου	
Ο ποιητής στη ρωγμή του ανέκφραστου	313
30. Gaia Zaccagni	
Απόηχοι του Δάντη στην ποίηση του Μιχάλη Πιερή.....	329

31. Anna Zimbone	
<i>Με μια θλίψη ρόδινη. Έρωτας, μνήμη, αποδημία</i>	
στην ποίηση του Μιχάλη Πιερή	347

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

32. Μαίρη Μούζουρου	
Από την αλληλογραφία του Μιχάλη Πιερή	369
33. Mostafa Hakim Refai	
Ένα καβαφικό ταξίδι του Μιχάλη Πιερή στην Αίγυπτο	
και μία αδημοσίευτη συνέντευξή του	383
Μιχάλης Πιερής	
Συνέντευξη στην εφημερίδα του Καΐρου	
<i>Τα Νέα της Λογοτεχνίας</i>	385

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΜΙΧΑΛΗ ΠΙΕΡΗ	395
B. ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ	400
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	405

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στις 14 Απριλίου 2022, ο Μιχάλης Πιερής θα έκλεινε τα εβδομήντα του χρόνια. Αν και ο ίδιος έφυγε απρόσμενα από κοντά μας, μένει να μας συντροφεύει η ποίησή του: μια φωνή που καταργεί τον χρόνο, και έχει πολλά ακόμη να μας πει και τώρα και στο μέλλον· όπως κι ο ίδιος έγραψε, θεριό το ποίημα γιγαντωμένο μες στη μνήμη. Έτσι, φίλοι και συνεργάτες του, συνάδελφοι και μαθητές του θελήσαμε να τιμήσουμε τη μνήμη του και να γιορτάσουμε την παρουσία του στον χώρο της λογοτεχνίας με έναν αφιερωματικό τόμο, συνθεμένο από ερμηνευτικές προσεγγίσεις του ποιητικού του έργου.

Οι μελέτες καλύπτουν όλες τις ποιητικές του συλλογές που εκδόθηκαν μεταξύ 1991-2021, αλλά και την πρότερη δημιουργική του διαδρομή, όταν δημοσίευε με τα λογοτεχνικά ψευδώνυμα Μ. Ι. Καβάζης και Μιχάλης Εφταγωνίτης, τιμώντας το οικογενειακό όνομα της αγαπημένης του μητέρας και τον γενέθλιο τόπο του, την Εφταγώνια, εκεί όπου έσυρε βήματα γυμνά και γνώρισε το φως, όπως γράφει σε ένα ποίημά του.

*

Σε αυτό το πλαίσιο, θέλοντας να εικονίσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα την μορφή του, ο τόμος αρχίζει, όχι με ένα συμβατικού τύπου βιογραφικό, αλλά με ένα δικό του αυτοβιογραφικό κείμενο, η πλήρης μορφή του οποίου δημοσιεύεται εδώ για πρώτη φορά και φέρει τον τίτλο «Ωσάν Αυτοπαρουσία...».

Σε αυτό το ποιητικό αφήγημα ο Μιχάλης Πιερής περιγράφει τις μνήμες του από τη μυθική περίοδο των παιδικών του χρόνων στην Κύπρο, το μεγάλο ταξίδι της ζωής του που τον οδήγησε σε πέντε ηπείρους, και την επιστροφή του, μετά από χρόνια περιπλάνησης, στη μικρή πολύπαθη πατρίδα του.

Στο «Ωσάν Αυτοπαρουσία...» ο Πιερής αποτυπώνει, με αυτόν τον ιδιαίτερο τρόπο γραφής που τον χαρακτηρίζει, την ποιητική που συνέχει το δημιουργικό του έργο σε όλες τις εκφάνσεις του. Μιλά για την έμπνευση, τον ρυθμό της ποίησής του, τον διάλογό του με το παρελθόν, τις μεταμορφώσεις της μούσας, της πόλης και της πατρίδας, τις ονειρικές καταβάσεις και τις οραματικές επιφάνειες.

Σε μία από τις εκδοχές του το σημείωμα δείχνει ότι έχει γραφεί γύρω στο 2002, όταν ο ποιητής ήταν πενήντα χρονών:

Αυτή είναι η ζωή μου. Ανάμεσα στο χτες που μοιάζει να ήταν πριν από πολλούς αιώνες και στο παρόν που στροβιλίζεται διαβολεμένα, δίχως ανάπαυση, χωρίς γαλήνη. Σ' αυτή την κόψη προσπαθώ να ισορροπήσω, τραβώντας τώρα με τα πενήντα μου κουπιά, στο δρόμο της αναζήτησης νέων παθών (μαζί και παθημάτων), με τα πενήντα χρόνια μου που με δίδαξαν την ηδονή, το αγκομαχητό, [...]

Ωστόσο, αν θέλουμε να εντοπίσουμε τις απαρχές αυτού του κειμένου, θα πρέπει να μετατεθούμε τουλάχιστον μία δεκαετία πριν, καθώς μέσα σε αυτό σοφιλιάζεται ένα θέμα που τον απασχόλησε επιστημονικά για δεκαετίες, αυτό της «Δευτέρας Οδύσσειας».¹ Είναι ένα θέμα το οποίο μελέτησε σε πολλούς ποιητές, από τον Καβάφη ως τους δικούς του συγχρόνους.² Παράλληλα, το θέμα αυτό, της ακύρωσης του νόστου και της συνειδητής δεύτερης οδυσσειακής περιπέτειας, το ενέταξε στο πρόγραμμα διδασκαλίας του στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, από το 1993 έως και το 2019, τόσο σε προπτυχιακό όσο και μεταπτυχιακό επίπεδο. Στην περιγραφή του μαθήματος αναφέρει:

Αντικείμενο του μαθήματος είναι η «Μετα-οδυσσειακή εμπειρία ή εμπειρία μιας “δευτέρας Οδύσσειας”». Πρόκειται για εκείνη τη μη-ομηρική εμπειρία που διαφοροποιείται ριζικά από την παραδοσιακή κλασική αντίληψη που θέλει τον Οδυσσέα να προσπαθεί με κάθε μέσο και κάθε τρόπο να επιστρέψει στην πατρίδα του και οι περιπέτειες του οποίου αποτελούν το εμπόδιο για την όσο το δυνατό ταχύτερη επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου. Πρόκειται, επομένως, για την εμπειρία που ξεκινά από τη στιγμή που είτε συνειδητά εγκαταλείπεται το ιδεώδες της επιστροφής ενός οδυσσειακού ήρωα στον πατρικό του χώρο, αλλάζει δηλαδή καθ' οδόν ο στόχος του ταξιδιού, παύει να είναι η Ιθάκη· είτε πραγματώνεται ο γυρισμός, αλλά βιώνεται αρνητικά: η «αναγνώριση» του πάτριου χώρου και των οικειών προσώπων συνδυάζεται με το αίσθημα της απογοήτευσης ή και της απελπισίας είτε, ιδίως, η σκέψη ή και η

1. Μιχάλης Πιερής, «Γυρισμός ή περιπλάνηση; Θέματα μετα-οδυσσειακής εμπειρίας», εφ. *Η Σημερινή* (Λευκωσία, 15.1.1995) 7.

2. Michael Pieris, «The theme of the second Odyssey in Cavafy and Sinopoulos», στο: Peter Mackridge (επιμ.), *Ancient Greek Myth in Modern Greek Poetry*, Essays in memory of C. A. Trypanis, Λονδίνο, Frank Cass & Co, 1996, σ. 97-108.

εμπειρία της επανένταξης και της υποταγής στις καθημερινές συμβάσεις του παλαιού βίου, προκαλεί το αίσθημα της ανίας και της αηδίας.

Το 1993, τη χρονιά που προσφέρει αυτό το μάθημα, δημοσιεύει και το ποίημα «Οδυσσέας Δεσμώτης» γραμμένο σε μια πρώτη μορφή το 1992, στην Αυστραλία, όταν βρίσκεται σε ένα άλλο ταξίδι περιπλάνησης, λίγο ακριβώς πριν από την οριστική του επάνοδο στην Κύπρο.

Βλέπουμε, επομένως, πώς κείμενα διαφορετικά στη μορφή και στο είδος (ποίηση, πεζά, κριτικά σχόλια, στοχασμοί, συνεντεύξεις, πανεπιστημιακά μαθήματα) διακλαδώνονται, και τροφοδοτούν το ένα το άλλο για να αποτελέσουν τμήμα ενός ενιαίου κειμένου που δεν είναι άλλο από το ποίημα της ζωής του.

Αυτός είναι ο λόγος που τοποθετούνται ως δίπτυχο, αντί εισαγωγής, δύο κατ' ουσίαν ποιητικά κείμενά του, το «Ωσάν Αυτοπαρουσία...» και το «Οδυσσέας Δεσμώτης».

Στη συνέχεια, στο πρώτο μέρος του βιβλίου, αναδημοσιεύονται δώδεκα κείμενα, γραμμένα από το 1999 ως το 2020, στα οποία έχουν μελετηθεί συλλογές του Μιχάλη Πιερή και έχουν χαραχθεί δρόμοι για την ερμηνευτική προσέγγιση της ποίησής του.

Τα κριτικά αυτά κείμενα —άρθρα, ομιλίες, εισαγωγές σε ξενόγλωσσες εκδόσεις (τα περισσότερα ακέραια, άλλα αποσπασματικά ή σε επεξεργασμένη μορφή, και ορισμένα μεταφρασμένα)— αναδημοσιεύονται με χρονολογική σειρά. Εξαιρούνται, και προτάσσονται, τα κείμενα τριών σημαντικών ποιητών, οι οποίοι συνδέονταν φιλικά με τον Μιχάλη Πιερή: Κώστας Μόντης, Γιώργης Παυλόπουλος και Γιάννης Βαρβέρης.

Στο δεύτερο μέρος περιλαμβάνονται, με αλφαβητική κατάταξη, οι νεότερες προσεγγίσεις. Σε αυτά τα δεκαεννέα κείμενα, συνάδελφοι και φίλοι του Μ. Πιερή, αλλά και μαθητές του, που εκπροσωπούν τους κύκλους της διδασκαλίας του στα Πανεπιστήμια του Σίδνεϋ, της Κρήτης και της Κύπρου, προσεγγίζουν τη θεματική και τη μορφολογία της ποίησής του. Ο έρωτας, η περιπλάνηση, η οδυσσειακή περιπέτεια, η παρουσία και η λειτουργία του φωτός, η αφηγηματική φωνή, το δημοτικό τραγούδι, ο διάλογος με τη μεσαιωνική και την αναγεννησιακή παράδοση, με τα έργα του νεότερου ελληνικού πολιτισμού αλλά και με σημαντικές μορφές της παγκόσμιας λογοτεχνίας, η πολιτική διάσταση της ποίησής του, η στιχουργική και ο ρυθμός σε ποιήματα και σε πεζά, στοιχεία ποιητικής και εκφραστικής, η χρήση της γλώσσας και των διαλέκτων, η πατρίδα, τα βιώματα και οι προσωπικές εμπειρίες, είναι μερικές πτυχές στις οποίες επικεντρώνονται οι μελέτες των κειμένων αυτής της ενότητας.

Το βιβλίο κλείνει με ένα Επίμετρο, το οποίο χωρίζεται σε δύο υποεότητες. Στο πρώτο μέρος του παρουσιάζεται ανέκδοτο υλικό, από την αλληλογραφία του Μιχάλη Πιερή με προσωπικότητες της εποχής του, όπως οι: Στυλιανός Αλεξίου, Γιάννης Βαρβέρης, Κική Δημουλά, Ιάκωβος Καμπανέλης, Νίκος Κρανιδιώτης, Μάρκος Μέσκος, Μενέλαος Παρλαμάς, Γιώργης Παυλόπουλος, Χρήστος Πήττας, Γ. Φ. Πιερίδης, Μίλτος Σαχτούρης, Ντίνος Χριστιανόπουλος. Σε αυτές τις επιστολές αποτυπώνονται οι αντιδράσεις των ανθρώπων της τέχνης, και ιδίως των ομοτέχνων του, στην ανάγνωση της ποίησής του, με ενδεικτικότερη αυτή του Μίλτου Σαχτούρη όταν κυκλοφορεί η συλλογή *Ανάσταση και θάνατος μιας πολιτείας* του Μιχάλη Εφταγωνίτη. Παράλληλα, δημοσιεύεται μία επιστολή του ίδιου του Πιερή, ιδιαίτερα αποκαλυπτική των θεωρητικών του απόψεων για τη χρήση της διαλέκτου ως εκφραστικού οργάνου υψηλής ποίησης.

Στο δεύτερο μέρος του Επιμέτρου καταγράφεται ένα “καβαφικό” ταξίδι του Μ. Πιερή στην Αίγυπτο, το 2009, και δημοσιεύεται μία ανέκδοτη συνέντευξη που έδωσε στην εφημερίδα του Καΐρου *Τα Νέα της Λογοτεχνίας*, της οποίας αρχισυντάκτης ήταν ο συγγραφέας Gamal al-Ghitani. Σε αυτή τη συνέντευξη ο Μ. Πιερής μιλά για τον Καβάφη, καταθέτει τις σκέψεις και τις απόψεις του για την ποίηση και τον ρόλο της στη σύγχρονη εποχή και συζητά για τις πολιτισμικές σχέσεις της Αιγύπτου με τον ελληνισμό και την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Κύπρο.

Έτσι, το βιβλίο ολοκληρώνεται όπως αρχίζει: με ένα κείμενο του Μιχάλη Πιερή. Μέσα από αυτή τη συνέντευξη —προϊόν της φιλίας του Κύπριου με τον Αιγύπτιο λογοτέχνη— φωτίζεται ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας του Μιχάλη Πιερή· οι δυνατές και επί ίσοις όροις φιλίες που δημιουργούσε με τους γενναίους ανθρώπους του πνεύματος, της τέχνης, της ζωής: Γιώργης Παυλόπουλος, Γιάννης Βαρβέρης, Νάσος Θεοφίλου, Ελένη Τσαντσάνογλου, Θεοδόσης Νικολάου, Μιχάλης Πασιαρδής, Alexis -Eduald Solá, Joan Barbarà, Μαρώ Σεφέρη, Διαγόρας Χρονόπουλος, Γιώργος Μιχαηλίδης, Εύης Γαβριηλίδης, και τόσο άλλοι που είδανε την ομορφιά του κόσμου.

*

Ευχαριστίες εκφράζουμε σε όλους όσους συνέβαλαν με τη συμμετοχή τους στη δημιουργία αυτού του τόμου: η Μαρία Θεοφάνους (στην πληκτρολόγηση και αντιβολή κειμένων), οι Δημήτρης Κουτσομπόλης και Κώστας Μουρλάς (στην τεχνική υποστήριξη και την ανάκτηση ψηφιακών κειμένων), ο Κύπρος Περικλέους (στον εντοπισμό βιβλιογραφικού υλικού), η Irena Alexieva (στη σύνταξη του ευρετηρίου), οι Lidia Ardanova και Hélène Françoise (στη μετάφραση

κειμένων από τα ρωσικά και γαλλικά αντίστοιχα) και ο γραφίστας Γιάννος Χριστοφόρου που επιμελήθηκε με όλη του την τέχνη τη μορφή των κειμένων.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε στον Περικλή Δουβίτσα ο οποίος ανταποκρίθηκε με θέρμη και αμεσότητα στην πρωτοβουλία μας εντάσσοντας το βιβλίο στις εκδόσεις της «Νεφέλης». Στην έμπνευση, στη φιλία και στην καλαισθησία του οφείλουμε πολλά.

Ελπίζουμε ότι το βιβλίο αυτό θα φέρει τους αναγνώστες του πιο κοντά στη γεμάτη από πάθος και αίσθημα, όνειρο και βίωμα, μύθο και ιστορία, ποίηση του Μιχάλη Πιερή. Μια ποίηση συνθεμένη σε ρυθμό καινούριου τρόπου, πάντα με τη μνήμη ξέχειλη και με τη σκέψη πλήρη.

Η Οργανωτική Επιτροπή

Σταματία Λαουμτζή, Έλλη Φιλοκύπρου,

Hero Hokwerda, Νάντια Στυλιανού,

Μιχάλης Μιχαήλ, Olesia Fedina,

Θεατρικό Εργαστήριο Πανεπιστημίου Κύπρου (Θ.Ε.ΠΑ.Κ.)

Μιχάλης Πιερής

ΩΣΑΝ ΑΥΤΟΠΑΡΟΥΣΙΑ...¹

Γεννήθηκα το 1952 στην Εφταγώνια, ένα μικρό χωριό της Κύπρου στην ορεινή ζώνη του Τροόδους, προτού φτάσει ακόμη εκεί ο ηλεκτρισμός. Έτσι, έζησα τα παιδικά μου χρόνια μέσα σε έναν απείραχτο ακόμη επίγειο παράδεισο, δίπλα σε ανθρώπους που γνώριζαν να εκτιμούν αλλιώς τη φύση, που τη σπούδαζαν και την κατανοούσαν με βάση τη σωματική σχέση τους με τον καιρό και με το χρόνο. Ηλεκτρικό φως είδα για πρώτη φορά στα δέκα μου χρόνια, όταν η οικογένειά μου μετακόμισε από το χωριό στην πόλη (Λεμεσός). Ήταν όμως ήδη αργά. Η αποθήκη της μνήμης είχε γεμίσει ασφυκτικά με λύχνους και λάμπες πετρελαίου και κεριά. Με νύχτες σκοτεινές κι άστρα που κατέβαιναν στη στέγη των σπιτιών και μέρες φωτεινές που άστραφταν στο φως ενός ανελέητου μεσογειακού ήλιου.

Η περίοδος του χωριού είναι σαν ένα ποτάμι στο μυαλό μου. Ένα ποτάμι μυθικό, που κατεβαίνει κάθε τόσο φέρνοντας νεράιδες και στοιχειά, πρωτόγονες αισθήσεις μακρινές, φέρνει έναν κόσμο μαγικό και μαγεμένο που, ώρες ώρες, δεν είμαι βέβαιος αν υπήρξε, ή αν τον γνώρισα μόνο ως αφήγηση ενός παραμυθιού. Τώρα που το σκέφτομαι, βλέπω πως αυτός που έμελλε να αγαπήσει με πάθος τις ξένες πόλεις και να γίνει ο πιο αστυφιλικός ποιητής, είναι ένα παιδί του χωριού.

1. Το αυτοβιογραφικό αυτό κείμενο του Μιχάλη Πιερή, δημοσιεύεται εδώ για πρώτη φορά στην πλήρη του μορφή. Έχει προηγηθεί μία δημοσίευσή του, το 2005, σε ιταλική μετάφραση και σε μικρότερη έκταση· βλ. Michalis Pieris, «A mo' di auto-presentazione», μτφρ. Matthias Kappler, περ. *Poesia*, τχ. 191 (Μιλάνο, Φεβρουάριος 2005) 4. Αποσπάσματά του συμπεριλήφθηκαν σε ξενόγλωσσες εκδόσεις ή διάφορες ομιλίες κατά την παρουσίασή του ως τιμώμενου ποιητή στα αγγλικά, αλβανικά, γαλλικά, ιταλικά, ισπανικά, καταλανικά, ολλανδικά, ρωσικά κ.ά. Στην παρούσα δημοσίευση παραθέτουμε στις υποσημειώσεις, σε διπλές ορθογώνιες αγκύλες, ορισμένα από τα χωρία που διέγραψε ο ποιητής με την πάροδο των χρόνων.

Ύστερα δεν ξέρω πώς συνέβηκε κι έγινε η ζωή μου ένα ταξίδι. Ταξίδια πολλά, κοντινά και μακρινά, διαδέχονταν το ένα το άλλο. Από τα είκοσί μου χρόνια, όταν έφυγα για πρώτη φορά από την Κύπρο και έως σήμερα μετακινούμαι συνεχώς. Ίσως συνέβαλε και το γεγονός ότι η οικογένειά μου βρέθηκε σκορπισμένη στα πέρατα του κόσμου: Αγγλία, Αμερική, Νότια Αφρική, Αυστραλία. Ο πατέρας και η μητέρα μου είναι θαμμένοι στο Σίδνεϋ, τρία από τα τέσσερα αδέρφια μου ζουν εκεί, στενοί συγγενείς ζουν στο Λονδίνο, στο Σίδνεϋ, στη Μελβούρνη, στο Σαν Φραντζίσκο. Ο ίδιος έζησα πολλά χρόνια στη Λεμεσό, στη Θεσσαλονίκη, στο Σίδνεϋ, στην Αθήνα, στο Ρέθυμνο, στη Λευκωσία.

Μικρότερα διαστήματα έζησα και σε πολλές άλλες πόλεις: Μελβούρνη, Μόλυβος, Πύργος (Ηλείας), Βαρκελώνη, Γρανάδα, Ρώμη, Βενετία, Μόσχα, Αγία Πετρούπολη, Κατάνια, Παλέρμο, Λονδίνο, Παρίσι. Άλλες πόλεις τις βίωσα σχεδόν ωσάν σε όνειρο, καθώς βρέθηκα κοντά τους για λίγες μέρες, κάποτε για λίγες ώρες: Μιλτζούρα, Βίσπουργκ, Βιτόρια, Γενεύη, Αλεξάνδρεια, Λουντ, Στοκχόλμη, Φλώρινα, Συρακούσες, Νάπολη, Φερράρα, Bordeaux, Grosseto, Mdina, Μύνστερ, Μόναχο, Μιλάνο, Μάντοβα, Αμβούργο, Τεργέστη, Περούτζια, Άμστερνταμ. Μία μόνο πόλη, τη Λιουμπλιάνα, δεν τη γνώρισα ποτέ μου, αλλά ένιωσα ότι την ξέρω (και έγραφα γι' αυτή) μέσα από την αφήγηση ενός άλλου προσώπου.

Κάποιους από αυτούς τους τόπους τους βίωσα ως πατρίδα. Τη Λεμεσό, τη Θεσσαλονίκη, το Σίδνεϋ, το Ρέθυμνο, τη Λευκωσία. Άλλους τους ένιωσα ως πατρίδα, έστω και για κάποιο μικρό διάστημα: Ρώμη, Βαρκελώνη, Κατάνια, Παλέρμο, Γρανάδα, Αγία Πετρούπολη. Μα πάντα πίσω απ' όλα ήταν ο γυρισμός στη γενέθλια γη, η Κύπρος και οι επτά γωνιές του χωριού όπου γεννήθηκα: η Εφταγώνια. Εκεί είναι θαμμένοι οι παππούδες και οι προπάπποι μου.

*

Προέρχομαι από μια μικρή, γλυκειά μα και πικρή συνάμα πατρίδα γιατί τη σημαδεύουν συνεχώς πολέμοι, χαλασμοί, ξενητεμοί. Σχεδόν πάντοτε κατακτημένη ή μοιρασμένη, σχεδόν ποτέ δεν γνώρισε συνθήκες πραγματικής ελευθερίας. Αναπνέει στριμωγμένη μέσα στις βαριές μυλόπετρες της ιστορίας. Κάπου στην Ανατολή, κάπου στη Δύση, το τελευταίο νησί της Μεσογείου προς Ανατολάς, βλέπει μπροστά της τον πιο τυραννισμένο τόπο, την Παλαιστίνη, έχει από πάνω της την Τουρκία, από κάτω της την Αίγυπτο, πίσω της και μακριά την Ελλάδα, πιο πέρα την Ευρώπη. Δεν είναι τίποτα, «μια πέτρα απλικιμένη μες στη θάλασσα» (όπως λέει ο μεσαιωνικός της χρονογράφος), και είναι τα πάντα. Ένας ολόκληρος κόσμος, μια Ήπειρος σε διαστάσεις παιδικού παιχνιδιού, που όμως τα έχει όλα: κάμπους και όρη και βουνά, θάλασσα και ήλιο,

ιστορία και ανέμους, χιόνια κι εποχές, χρήμα και δυστυχία, πλούτη και φτώχεια, εχθρούς και φίλους.

Και οι άνθρωποί της; Οι νέοι σαν ξένοι μοιάζουν που ήρθαν από ξένη γη, σχεδόν ωσάν να μην ανήκουν στον τόπο, να μην ακούν τίποτα απ' τον τριγμό του τόπου που πεθαίνει. Οι άλλοι, οι παλαιοί Κυπραίοι, κινούνται σαν φαντάσματα και ξωτικά, φορώντας άσπρα πουκάμισα λινά, πηγαίνοντας στη λαϊκή αγορά με παλαιά αγγλικά ποδήλατα της Αυτοκρατορίας. Δεν ξέρω αν τους λυπάμαι ή τους θαυμάζω. Λύπη μπροστά στο θέαμα ενός παρωχημένου θιάσου που παίζει το ίδιο έργο δεκάδες χρόνια και δεν εννοεί να το αλλάξει. Και θαυμασμό για την παράξενη σοφία τους. Σοφία Φοίνικα, του γνωστικού εμπόρου της Ανατολής, φιλοπερίεργου Έλληνα, αργού Σαρακηνού και πεισμένου «τοπικού Ρωμαίου».

Με λίγα λόγια, αυτός είναι ο τόπος μου. Από αυτό το σταυροδρόμι ξεκινώντας κι επιστρέφοντας συνέχεια, γνώρισα νέους τόπους, άλλες ομορφίες, είδα τις ξένες πόλεις σαν νεράιδες ή ξωτικά και τις αγάπησα όπως αγαπά κανείς μιαν όμορφη, παράξενη γυναίκα. Σε κάθε νέα εμπειρία είμαι γυμνός, προσέρχομαι ωσάν να βρίσκομαι μπροστά στο θαύμα, προσεύχομαι να με φωτίσει πάλι η ομορφιά. Όμως στο βάθος μέσα μου, νιώθω πως σαλεύουν πάντα οι οπτασίες των παιδικών μου χρόνων, εκείνη η ανεμπόδιστη χαρά της άφρακτης ζωής, μιας ζωής γεμάτης αισθησιασμό και ηδονή πρωτόγνωρη μπροστά στην κάθε νέα μυρωδιά, στην κάθε νέα γεύση.

Αυτή την ηδονή κράτησα από εκείνη τη μακρινή πηγή. Το πάθος που κινούν οι διψασμένες αισθήσεις. Μπαίνω σε μια άγνωστη πόλη όπως κατεβαίνει κανείς σε ένα πηγάδι και νιώθει μυρωδιές που έρχονται από τα έγκατα της γης. Όταν γλιστρώ μέσα στην πόλη, όταν κατεβαίνω βαθιά μέσα στο σώμα της, έρχονται δυνατές μνήμες των παιδικών μου χρόνων γεμάτες από καταβάσεις σε πηγάδια. Όπως κάθε πηγάδι έχει τη δική του ξεχωριστή μυρωδιά ανάλογα με το τι περιέχει και με βάση τα γεωλογικά του στρώματα, έτσι κι η κάθε πόλη έχει τη δική της μυρωδιά, μια ιδιαίτερη μυρωδιά που εκλύεται από τα μνημεία, τα μαγαζιά, τα σπίτια, τους ανθρώπους και κυρίως από τις γυναίκες της.

Γυρνά στους δρόμους σαν ένας που έχει χαθεί κι αναζητά δεσμούς με τη ρυμοτομία της πόλης, περιεργάζομαι ανθρώπους και αντικείμενα ωσάν να βλέπω πρώτη φορά το είδος και το σχήμα, βλέπω τις μορφές καθώς κινούνται γύρω μου ανυποψίαστα και αναζητώ να βρω εκείνη τη μορφή που είναι πάντα η ίδια. Μια λυγερή, μια θείσσα, νεράιδα που γλιστρά μέσα στον βιότοπο της πόλης (δρόμοι και στοές, προθήκες μαγαζιών, ανηφορίες κατηφορίες, στριψίματα, σοκάκια και στενά), γλιστρά και χάνεται ωσάν νερόφιδο ή σαν αγρίμι του βουνού. Με την έπαρση πάντα του ωραίου σώματος, με την αλαζονεία αυτού που είναι ωραία βαλμένο μες στον πίνακα της πόλης.

Αυτή είναι η ζωή μου. Ανάμεσα στο χτες που μοιάζει να ήταν πριν από πολλούς αιώνες και στο παρόν που στροβιλίζεται διαβολεμένα, δίχως ανάπαυση, χωρίς γαλήνη. Σ' αυτή την κόψη προσπαθώ να ισορροπήσω,² φάχνο-ντας μες στις καινούριες πόλεις μίαν άλλου τύπου αυτογνωσία. Κι αυτή η διαδρομή μ' έχει διδάξει όχι απλώς να ξενιτεύομαι, αλλά και να ασκούμαι στην τέχνη της αποξένωσης από την κατά σύμβαση πατρίδα. Έχω γράψει στίχους όπως οι ακόλουθοι,

Αμόλυντοι στην ξενητεία, αθώοι
από πατρίδα, γυμνοί στην πιο δική μας
εξορία. Με μια πατρίδα πάντοτε χαμένη
εξόριστη μες στο βυθό της μνήμης,

επειδή σιγά σιγά κατάλαβα πως δεν θέλω αυτή τη δέσμευση, αυτό το λουρί με το οποίο σε δένει η πατρίδα και σε σέρνει ωσάν το κατοικίδιο ζώο. Προτίμησα τη ρήξη με το οικείο και επέλεξα το συνεχές ταξίδι. Όχι μόνο σε χώρες πρωτοϊδωμένες και σε νέες πόλεις-ερωμένες· αλλά και σε νέους ρυθμούς, καινούριους τρόπους έκφρασης. Για έναν που αντιδικεί με το παλιό, που τρέμει μπροστά στο φόβο ότι μπορεί να γαληνέψει, ότι μπορεί να βουλευτεί μέσα σε κάτι δοσμένο, η πατρίδα μπορεί να υπάρξει μόνο ως *ιδεατή πατρίδα*. Μια ποιητική μου συλλογή έχει τον τίτλο *Σ' όνειρο η πατρίδα*. Γιατί η πραγματική πατρίδα μου προξενεί πόνο κι οδύνη, μου προκαλεί ανία και βαριεστημάρα. Έτσι, πατρίδα έγινε μια ποιητική πόλη της ευρύτερης περιοχής μέσα στην οποία βρίσκεται και η δική μου πατρίδα. Μια πόλη ερωμένη που τη συναντώ μες στο ταξίδι του έρωτα, του ύπνου, και της γραφής: *Κοιμήθηκα στο Πάνορμο, ξύπνησα στο Παλέρμο*. Σ' ένα στίχο συναιρείται η Κρήτη και η Σικελία, δυο μέρη που αγάπησα πολύ. Πάνορμο/Παλέρμο: ίσως φτάνει και η ίδια ρίζα του ονόματος, ίσως και το ότι και οι δύο τόποι έχουν θέα προς μια βορινή θάλασσα (όπως η σκλαβωμένη Κερύνεια). Αλλού το Ρέθυμνο της Κρήτης συναιρείται με τον Μόλυβο της Λέσβου, αλλού η Βαρκελώνη μερδεύεται με τη Λευκωσία, ένα όνειρο στο Παλέρμο μερδεύεται μ' ένα όνειρο που ενώνει τη μοιρασμένη Λευκωσία.

Έγραφα γι' αυτό το μοίρασμα, έγραφα για τη φρίκη του πολέμου και της καταστροφής όπως την έζησαν οι άνθρωποι του τόπου μου. Όμως δεν έγραφα απ' ευθείας, ούτε εντόπισα τις σκηνές του δράματος στον τόπο του μαρτυρίου. Μου φαινόταν άκομφο. Και λίγο φωναχτό. Προτίμησα την πλά-

2. [[τραβώντας τώρα με τα πενήντα μου κουπιά, στο δρόμο της αναζήτησης νέων παθών (μαζί και παθημάτων), με τα πενήντα χρόνια μου που με δίδαξαν την ηδονή, το αγκομαχητό,]]

για αναφορά. Έτσι για το μοίρασμα της πατρίδας μου έγραψα ένα ποίημα με τίτλο «Φεγγάρι μνήμη στο Παλέρμο». Προτίμησα αυτή τη μετατόπιση. Η οποία σε προφυλάσσει από τη συναισθηματική υπερβολή ή την κραυγαλέα διαμαρτυρία. Στην Τεργέστη, πριν από 20 χρόνια, άκουσα μιαν ιστορία για έναν πρόσφυγα της Κύπρου, η οποία με συγκλόνισε, πιο πολύ απ' ό,τι όταν έβλεπα στην τηλεόραση την απόβαση των τουρκικών τανκς στην Κερύνεια. Ένιωσα μια διαφορετική συγκίνηση επειδή το δράμα ενός ξεριζωμένου ανθρώπου δεν ήταν κοιταγμένο από μιαν εξ επαφής οπτική γωνία, αλλά ήταν εντοπισμένο σε μια ξένη πόλη, μακριά από την πατρίδα του. Έτσι έγραψα το αφήγημα «Πέρασμα από την Τεργέστη» όπου αυτός ο πλάγιος τρόπος αναφοράς στη συμφορά ήταν μια λύση στην αδιέξοδη γραφή που την εποχή εκείνη κυριαρχούσε στον τόπο μου επιζητώντας την άμεση καταγγελία ή την εκτόνωση με τον άμεσο θρήνο.

Είναι καλύτερα, θεωρώ, ο πόνος να γίνεται κουβάρι μέσα σου και να σε σέρνει η Τέχνη από τη μύτη, όχι τα συναισθήματα ή (χειρότερα!) η ιδεολογία σου. Η Τέχνη δεν μπορεί να εκφράζει πεποιθήσεις. Πόσο μάλλον πατριδογνωστικές κορώνες. Η γραφή είναι μια τέχνη ταπεινή. Σύνεργά της το μολύβι και η άσπρη κόλλα. Παλαιότερα και η γραφομηχανή. Σήμερα η οθόνη, το πληκτρολόγιο και η σκληρή μνήμη. Η τέχνη της γραφής είναι ρυθμός, λέξεις και εικόνες, είναι χορός και μουσική.

*

Ξέρω πως δεν είναι εύκολο πράγμα να τα βάζεις με την έννοια της πατρίδας. Να έχεις πρόβλημα με αυτή την πιο παραδοσιακή έννοια γύρω από την οποία συσπειρώθηκαν οι λαοί φτιάχοντας έθνη. Όμως, όσο και να φάχνω μέσα μου δεν βλέπω να με καλύπτει το ιδεώδες μιας ήσυχης ζωής σε μιαν Ιθάκη. Προτιμώ την περιπλάνηση σε ξένους τόπους. Και από τις τέσσερις αρχετυπικές γυναίκες του Οδυσσέα (την Πηνελόπη, την Καλυψώ, την Κίρκη και τη Ναυσικά), προτιμώ την Κίρκη. Τουλάχιστον η ένωση μαζί της ήταν ο δίαυλος που οδήγησε τον Οδυσσέα στη γνώση. Γνώση κερδισμένη με την πιο οριακή εμπειρία, μια νέκυια, μια κάθοδο στον κάτω κόσμο και μια συνομιλία με τους νεκρούς.

Αυτός ο έρωτας με ηλεκτρίζει. Αυτός, που απ' την ηδονή σε οδηγεί στη γνώση. Και αυτό το αίσθημα το βρήκα μες στην περιπλάνηση, μέσα στο νέο χρόνο και στο νέο ρυθμό που σου δωρίζει η ηδονική επαφή με έναν καινούριο τόπο. Τα βρήκα μες στο διαρκές ταξίδι, στην αγάπη νέων πόλεων, νέων πατρίδων. Όχι στη νέκρα μιας Ιθάκης.

Οδυσσέας Δεσμώτης

ως έκδικα πάσχω...
ΑΙΣΧΥΛΟΣ, Προμηθέας Δεσμώτης

pur degli errori miei son io la colpa!
MONTEVERDI/BUSENELLO,
Il Ritorno d' Ulisse in Patria

to have heard the sirens and yet have fled
A. D. HOPE

Τι κρίμα! από ανόητη φροντίδα
τα σώματα της ηδονής να γίνουν άστρα
στον ουρανό της φευγαλέας μνήμης
το τερατώδες γνώρισμα του κόσμου
μες στο μυαλό που αλέθει αυτό που θέλει. 5

Τι κρίμα! να γευτώ μια στάλα μόνο
απ' του στενού μου του μυαλού το φόβο
προνοητικός και πάντα κουμπωμένος
καλοί λογαριασμοί καλό το τέλος
να μπω μες στο ποτάμι και να βγω 10
στεγνός. Η πρωτινή μου γνώση
έχοντας σωστά προβλέψει για όλα:
ώς και το μυαλό ευνουχίσει των συντρόφων.

Τώρα κοιτούν με δίχως σκέψη
μάτια αβαθή το γνώρισμα του ζώου 15
χωρίς ν' ακούν αυτό που ακούω
τις εντολές μου αψηφούν
τις άγριες φωνές δεν τις φοβούνται
στο κλάμα μου χασκογελούν.

Η τωρινή ταπείνωση τη γνώμη
την αλλοτινή αδυνατεί ν' αλλάξει. 20

Δεμένος μπρούμυτα στον πόθο
μες στο σχοινί να σπαρταρώ σφιγμένος
ν' ακούω δήθεν το τραγούδι
στου καραβιού που φεύγει τις εικόνες 25
δίχως υπέροχη εκτροπή
απ' τον καθορισμένο στόχο.
Ασφαλισμένου τρόπου ενοχή
στη μουσική να μαγευτώ για λίγο
με καρδιοχτύπι τεχνητό 30
πασάλειμμα της γνώσης
ανόητος περαστικός μιας νόθας τόλμης.

Βόδι δεμένο στο κατάρτι
θα μείνω πάντα διψασμένος
δεσμώτης στην παλιά μου γνώμη 35
που μου 'χει τάξει για σκοπό την πλάνη
του γυρισμού στη νέκρα της Ιθάκης.

(γρ. 1992, Α' δημ. 1993)